

Jak przygotować do pracy nauczyciela XXI wieku? – ważna rola praktyk pedagogicznych

Anna Rokicka

Uniwersytet Warszawski

arokicka@yahoo.com

Abstrakt: Niniejszy artykuł ma na celu zwrócenie szczególnej uwagi na rolę praktyk pedagogicznych w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli. Poddaje on w wątpliwość skuteczność teoretycznej, podającej wiedzy, tak popularnej w kształceniu studentów, zwracając jednocześnie uwagę na istotę obserwacji, osobistego doświadczania, a w końcu na świadomą refleksję. Ta konieczna zmiana staje się coraz istotniejsza, gdyż jest osadzona w czasach niebywałego postępu i tempa, a przede wszystkim natłoku informacji. Szczególnego znaczenia nabiera szeroki wachlarz kompetencji nauczyciela XXI wieku, a praktyka pedagogiczna, której doświadczy jeszcze jako student, będzie kluczowa w jego pierwszych nauczycielskich krokach.

Słowa kluczowe: kompetencje, nauczyciel, praktyka pedagogiczna

Ciągły postęp i technologiczna pogoń udowadnia nam na każdym kroku, że wiele rzeczy można zrobić szybciej, sprawniej, a niekiedy również taniej. Obserwacje te dostrzegamy w wielu dziedzinach życia, poczynając od tych ściśle związanych ze światem nauki, skończywszy na tych prozaicznych, towarzyszących nam w życiu codziennym. Należy nadmienić, że postęp trwa od zawsze i nie jest to niczym odkrywczym. To, co zaskakuje w dzisiejszych czasach, to tempo wspomnianych zmian, to zmieniająca się z dnia na dzień rzeczywistość, nieustanny przekaz informacji i nasza ciągła gotowość, aby sprostać temu pędowi. Wspomniany postęp prowadzi do ogólnosiątkowego trendu, który zakłada automatyzację wielu aktualnie prosperujących zawodów. W Polsce automatyzacją zagrożonych jest 40% zawodów, w krajach OECD – 57% (Aktywni+, 2017). Widoczna różnica wynika z faktu, że nasz kraj jest znacznie mniej rozwinięty technologicznie niż

Zachodnia Europa i zmiany przychodzą do nas w wolniejszym tempie. Przedstawione dane to główny wniosek z najnowszego raportu *Aktywni+. Przyszłość rynku pracy*, sporządzonego przez zespół DELab Uniwersytetu Warszawskiego oraz serwisu ogłoszeniowego Gumtree i opublikowanego w 2017 roku. Podobne trendy przedstawiają również inni analitycy. Uniwersytet Oksfordzki w 2016 roku sugerował, że automatyzacja i cyfryzacja sprawią, iż w ciągu najbliższego ćwierćwiecza z amerykańskiego rynku pracy niemal połowa miejsc zatrudnienia (Frey, Osborne, 2017). Analitycy Banku Światowego przewidują z kolei, że w niektórych krajach rozwijających się automatyzacji może ulec aż 85% miejsc pracy. (*International Bank for Reconstruction...*, 2016). Jakie zawody są zatem najbardziej zagrożone? Prawdopodobieństwo zastąpienia ludzi automatami, czyli tzw. ryzyko automatyzacji w poszczególnych zawodach wynosi:

- terapeuta, psycholog – 0,7%,
- pielęgniarka – 0,9%,
- analityk IT – 1%,
- duchowny – 1,6%,
- lekarz – 2%,
- wykładowca, nauczyciel – 3,2%,
- opiekunka do dzieci – 8%,
- kosmetyczka – 37%,
- kierowca tira – 41% (*Aktywni+*, 2017).

Ponad 50% ryzyka automatyzacji dotyczy takich zawodów, jak: sprzątaczką, kierowca autobusu, pracownik call center, rolnik, murarz/tylnik, urzędnik lub pracownik administracji, robotnik rolny, sprzedawca, recepcjonistka, księgowy, bibliotekarz, agent ubezpieczeniowy, urzędnik w banku lub na poczcie, sprzedawca przez telefon (Stylianou i in., 2015).

Powyższe dane pokazują, że najbardziej narażone na automatyzację są zawody związane z transportem i logistyką, prostą pracą biurową oraz z rutynowym powtarzaniem czynności. Do tych, które przetrwają mimo rozwoju technologii, zaliczyć należy te oparte na kreatywności i empatii, inteligencji społecznej, umiejętności zadawania pytań i wyciągania z nich wniosków, oparte na większym kontakcie z człowiekiem – tych umiejętności roboty jeszcze długo się nie nauczą. A więc spać spokojnie mogą choćby terapeuci, psychologowie, pielęgniarki, lekarze, opiekunowie do dzieci i wykładowcy. Oni ciągle będą bardzo pożądanymi na rynku pracy.

Nadejście cyfrowej rewolucji w tym momencie nie zachwiało jeszcze dotkliwie rynkiem pracy, co potwierdzają deklaracje Polaków, spośród których 7 na 10 nie przewiduje zmiany zawodu w ciągu najbliższych 10 lat (*Aktywni+*, 2017).

Kogo będą szukać pracodawcy w 2037 roku? Osób o zaawansowanych kompetencjach cyfrowych i zdolnościach matematyczno-statystycznych, osób potrafiących współpracować z innymi ludźmi oraz z inteligentnymi maszynami, osób

o wysokiej inteligencji społecznej i wysokim poziomie empatii, umiejących zapewniać pomoc oraz wsparcie osobom starszym i niepełnosprawnym, osób zajmujących się wychowaniem oraz kształceniem dzieci i dorosłych, osób uzdolnionych artystycznie i sportowo.

Przytoczone badania pokazują, że praca w sektorze edukacyjnym jest w dalszym ciągu kluczowa na rynku pracy. Mimo kryzysu etosu nauczyciela będzie on nadal niezbędny uczniowi w procesie jego kształcenia. Być może jego rola znacząco się zmieni, lecz z pewnością będzie on niekwestionowanym wsparciem między kluczową informacją a jej praktycznym zastosowaniem w życiu ucznia. Niezmiennie zatem istnieje konieczność kształcenia nowej kadry pedagogów, jednakże z koniecznym dostosowaniem owego przygotowania do nurtów rewolucji cyfryzacyjnej współczesnego świata. Wniosek jest prosty – zmienił się przede wszystkim uczeń, który w tej chwili siedzi w szkolnej ławce. Trzeba mu zaproponować nowe metody, trzeba do niego mówić innym językiem, nie opowiadać, a dać mu doświadczyć. Zmieniła się jego zdolność absorbowania wiedzy, możliwość koncentracji. W dzisiejszych czasach młodego człowieka stymuluje wiele rzeczy, niekiedy bardzo mu ułatwiając naukę, lecz bardzo często niestety ją utrudniając. Przed wszystkimi tymi dylematami staje świeżo upieczony absolwent studiów pedagogicznych, który ma poczucie, że to, co stoi przed nim otworem, pod wieloma względami budzi w dalszym ciągu mnóstwo wątpliwości. Nasuwa się zatem pytanie, jak zaplanować tok studiów, aby oprócz koniecznej teorii student mógł też w wystarczającym stopniu doświadczyć poruszanej tematyki. Praktyki pedagogiczne wydają się ku temu najlepszym rozwiązaniem. Praktyki rzetelnie zaplanowane, podczas których student trafi na opiekuna-mentora, który nie tylko zainspiruje, lecz także mądrze poprowadzi.

Każdy student studiów pedagogicznych ma obowiązek odbycia praktyk, lecz to od organizatorów owych praktyk zależy, czy będą one jedynie przykrym obowiązkiem, czy niezapomnianym przeżyciem. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 roku celem praktyk pedagogicznych jest:

- zapoznanie studenta ze specyfiką funkcjonowania wybranych instytucjonalnych form kształcenia, opieki i wychowania, poznanie realizowanych przez nie zadań dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych, organizacji pracy, kadry, uczestników procesów pedagogicznych oraz prowadzonej dokumentacji;
- zdobycie przez studenta umiejętności obserwowania:
 - » zorganizowanej oraz podejmowanej spontanicznie aktywności, zarówno formalnych, jak i nieformalnych grup uczniów,
 - » aktywności poszczególnych uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
 - » interakcji dorosłych (nauczyciel, wychowawca) – uczeń/wychowanek,

- » procesów komunikowania, ich prawidłowości i zakłóceń,
- » zajęć i czynności podejmowanych przez opiekuna, w tym czynności zapewniających bezpieczeństwo i zachowanie dyscypliny;
- rozwijanie u studenta umiejętności współdziałania z opiekunem praktyk w zakresie:
 - » sprawowaniu opieki i nadzoru nad grupą oraz zapewnianiu bezpieczeństwa,
 - » podejmowaniu i prowadzeniu działań wychowawczych, wynikających z zastanych sytuacji,
 - » podejmowaniu działań na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- kształtowanie u studenta umiejętności pełnienia roli nauczyciela-wychowawcy poprzez:
 - » poznawanie uczniów i wychowanków, ich sytuacji, potrzeb, zainteresowań i zdolności, a także określanie poziomu rozwoju oraz wstępne diagnozowanie dysfunkcji i zaburzeń,
 - » samodzielne prowadzenie działań opiekuńczo-wychowawczych wobec grupy i poszczególnych uczniów i wychowanków w grupie, animowanie aktywności grupy,
 - » sprawowanie opieki nad grupą w toku spontanicznej aktywności uczniów i wychowanków,
 - » podejmowanie indywidualnej pracy z uczniami/wychowankami (w tym z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi),
 - » podejmowanie działań wychowawczych o charakterze interwencyjnym w sytuacjach konfliktu, zagrożenia bezpieczeństwa, naruszania praw innych lub nieprzestrzegania ustalonych zasad;
- wypracowanie u studenta umiejętności analizowania i interpretowania zaobserwowanych albo doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych, w tym:
 - » prowadzenie dokumentacji praktyki,
 - » konfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką,
 - » ocenę własnego funkcjonowania w toku realizowania zadań opiekuńczych i wychowawczych (dostrzeganie swoich mocnych i słabych stron),
 - » ocenę przebiegu prowadzonych działań oraz realizacji zamierzonych celów,
 - » konsultowanie z opiekunem praktyk obserwowanych sytuacji oraz podejmowanych działań,

- » kształtowanie odpowiedzialności za samorozwój i rozwijanie nawyku ustawicznego doskonalenia zawodowego.

Kształcenie nauczycieli obejmuje pięć modułów, przy czym pierwsze trzy obejmują przygotowanie do zawodu. W ramach tych trzech modułów studenci zdobywają wiedzę w zakresie: merytorycznym do prowadzenia zajęć, psychologiczno-pedagogicznym i dydaktycznym. Kolejne dwa moduły mają charakter rozszerzający. Moduł drugi (psychologiczno-pedagogiczny) obejmuje 30 godzin praktyki odbywanej w szkole. Podczas tej praktyki kandydaci na nauczycieli konfrontują swoją wiedzę z rzeczywistością oraz zdobywają doświadczenia w pracy dydaktycznej i wychowawczej. Moduł trzeci (dydaktyczny) zakłada odbycie praktyki w wymiarze 120 godzin w szkole. W jej trakcie studenci zapoznają się ze specyfiką szkoły, realizowanymi przez nią zadaniami dydaktycznymi i wychowawczymi, z organizacją pracy, dokumentacją oraz warsztatem pracy nauczyciela. W ten sposób kształcą swoje kompetencje dydaktyczne. Po zakończeniu praktyki student:

- potrafi dokonać analizy i interpretacji określonych sytuacji i zjawisk społecznych, w tym wychowawczych, dydaktycznych i opiekuńczych, z uwzględnieniem wiedzy z zakresu pedagogiki oraz psychologii;
- umiejętnie komunikuje się przy użyciu różnych technik i metod (w tym informacyjnych i informatycznych), zarówno z osobami będącymi podmiotami działalności pedagogicznej, jak i z innymi osobami współdziałającymi w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz specjalistami wspierającymi ten proces;
- posiada umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy i rozwijania umiejętności profesjonalnych, jest praktycznie przygotowany do realizowania zadań zawodowych (dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych), wynikających z roli nauczyciela (opiekuna, wychowawcy);
- umie stosować zasady i normy prawne (w tym z zakresu ochrony własności intelektualnej) oraz etyczne w aspekcie podejmowanej działalności edukacyjnej, dostrzega dylematy etyczne oraz zagrożenie sankcjami prawnymi przy realizacji konkretnych działań pedagogicznych;
- potrafi pracować w zespole, pełniąc różne role, umie podejmować i wyznaczać zadania, posiada elementarne umiejętności organizacyjne pozwalające na realizację działań pedagogicznych (dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych), posiada umiejętność współpracy z innymi nauczycielami, pedagogami i rodzicami uczniów;
- umie dokonać ewaluacji, analizy i interpretacji własnych działań oraz wskazać obszary wymagające zmian;
- wykazuje umiejętność uczenia się i doskonalenia własnego warsztatu pedagogicznego z wykorzystaniem nowoczesnych środków i metod pozyskiwania, organizowania i przetwarzania informacji i materiałów;

- posiada umiejętności i kompetencje niezbędne do kompleksowej realizacji dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych zadań szkoły, w tym do samodzielnego przygotowania i dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów (wychowanków).

Do spełnienia tych wszystkich celów praktykantowi potrzebny jest nieprzypadkowy opiekun, taki, który będzie inspirował, ale przede wszystkim czerpał radość z możliwości dzielenia się swoją wiedzą i doświadczeniem. Opiekun, który poświęci swój czas studentowi, z pełną życzliwością odpowie na wszystkie pytania, a także nawiąże z nim relację, który będzie dla niego wsparciem i da poczucie ważności. Przeprowadzone w 2016 roku badania na Uniwersytecie Rzeszowskim wśród studentów odbywających praktyki w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w tym regionie pokazały, że: 18,4% opiekunów praktyk nie udzielało zwrotnej informacji studentom po przeprowadzonej lekcji, 13,1% zbyt późno powiadamiało praktykanta o temacie prowadzonych przez niego zajęć, 10,5% nie pomagało studentom w planowaniu lekcji, 10,5% nie udzielało żadnych wskazówek dotyczących lekcji, 5,2% było niedyspozycyjnych dla studenta.

Często zapominamy, że praktyki to kluczowy moment w czasie studiów, dający potwierdzenie słuszności wyboru kierunków albo konieczności weryfikacji zawodowej drogi. To pierwsze zderzenie ze szkolną rzeczywistością, która często różni się od podręcznikowych opisów i warto upewnić się co do własnego powołania do tego zawodu. Nie zapominajmy, że nauczyciel to zawód, do wykonywania którego oprócz koniecznego wykształcenia i doświadczenia niezbędny jest dar, pobudki znacznie wyższe niż tylko finansowe. Najpełniej charakter tego szerokiego pojęcia odda stwierdzenie, że nauczycielstwo to zawód – kwestia umiejętności i wiedzy, powołanie – misja i posłannictwo, i służba rozumiana jako bycie ofiarnym. Każdy z nauczycieli po zdobyciu pierwszego doświadczenia z łatwością będzie mógł sobie odpowiedzieć na pytanie, czy chce jedynie wykonywać zawód, czy jego praca to coś znacznie więcej. Pamiętajmy, że na sukces studenta-praktykanta, pracuje najbardziej on sam, lecz w całym procesie jest jeszcze wiele innych osób – koordynatorzy z uniwersytetów, dyrektorzy szkół, opiekunowie – którzy też powinni przejąć część odpowiedzialności za to, żeby na nowy rynek pracy trafiali wyjątkowi nauczyciele.

Bibliografia

Aktywni+. *Przyszłość rynku pracy*. Raport Gumtree (2017). [online] www.delab.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2017/04/DELabUW_raport_Aktywni.pdf [08.06.2017].

- Frey C.B., Osborne M.A. (2017). *The future of employment. How susceptible are jobs to computerization?* London: Pearson & Nesta. [online] www.oxford-martin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf [08.06.2017].
- International Bank for Reconstruction and Development, the World Bank (2016). Digital dividends. World development report. Washington DC. [online] <http://documents.worldbank.org/curated/en/896971468194972881/pdf/102725-PUB-Replacement-PUBLIC.pdf> [08.06.2017].
- OECD. Teachers for the 21st Century. Using Evaluation to Improve Teaching (2013). OECD Publishing. [online] www.oecd.org/site/eduistp13/TS2013%20Background%20Report.pdf [27.11.2017].
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, Dz. U. z 2012 r., poz. 131.
- Stylianou, N. [i in.] (2015). *Will a robot take your job?*. London: BBC News. [online] www.bbc.com/news/technology-34066941 [08.06.2017].

How to prepare a 21st century teacher for work? – a significant role of pedagogical placement

Abstract: The objective of this article is to pay particular attention to the role of pedagogical placement in the process of training future teachers. It also questions the effectiveness of theoretical and giving ready answers knowledge, which is so popular in educating students, and at the same time drawing attention to the essence of observation, personal experience and conscious reflection. This necessary change becomes even more important as it takes place in the era of unprecedented progress, an incredible pace and, above all, the sheer volume of information. A wide range of the 21st century teacher's competences gain a particular value and a placement experienced by a future teacher is crucial in the first teaching steps.

Keywords: competences, pedagogical placement, teacher